

Petronella Moens en Elisabeth Hasebroek gingen Elisabeth Maria Post in deze reeks voor. De keuze voor Post is terecht. Zij nam als schrijfster in haar tijd, eind achttiende, begin negentiende eeuw, een unieke positie in. In 1788 debuteerde zij met haar roman *Het land, in brieven*, waarin de zielsvriendschap tussen twee vrouwen, Eurofroyne en Emilia, centraal stond. Post zette met Emilia een geëmancipeerde vrouw neer. De onafhankelijke Emilia, woonachtig op het land, hield zich behalve met huiselijke taken ook bezig met de voor een vrouw veel minder gebruikelijke bezigheden als studeren en filosoferen. Behalve in deze roman sneed Post ook in ander werk thema's aan die onconventioneel waren, zeker voor een vrouwelijke auteur. Naast de traditionele thema's als godsdienst en zedelijkheid besteedde ze tevens aandacht aan onder meer de slavernij. De natuurthematiek was zeer geliefd bij Post, daarin was ze niet vernieuwend. Wel uniek waren haar natuurbeschrijvingen: ze gaf de natuur weer zoals deze was, tot in details toe; ze liet zich hierbij niet leiden door conventies. Post was ook in de vorm van haar poëzie haar tijd vooruit; ze durfde te experimenteren met rijm, metrum en strofenbouw, waarvan in deze bloemlezing diverse proeven te vinden zijn (zie bijvoorbeeld het gedicht 'De lente', p. 103-105). De bloemlezing geeft tevens verslag van een belangrijke wending in het schrijverschap van Post. In 1794 trouwde ze met de conservatieve dominee J.L. Overdorp en dit huwelijk had de nodige invloed op haar schrijven. Ze veranderde in een meer dienstbare, traditionele vrouw, die aan de huiselijke en huwelijkse plichten de voorkeur gaf. In een gedicht getiteld 'Aan mijne genie', vraagt ze aan haar dichterlijke inspiratie haar hierin niet te storen: 'Schenk mij dat zachte vuur en leven // dat ook den omgang leven geeft, // doe zo mijn echtgeluk meer bloeien, // maar stoor, ik bid u! stoor het nooit.' Hoewel ze tijdens het huwelijk nog wel schreef, ligt de kracht en bijzonderheid van haar werk toch vooral in haar periode als ongehuwde vrouw. Niettemin is haar overige werk het waard niet vergeten te worden. Deze bloemlezing, tevens de eerste bloemlezing van haar werk, is daar getuige van en bevat proza en poëzie van voor en tijdens haar huwelijk.

Francien Petiet

Het monster van de oorlog. Nederlandse liedjes en gedichten over de Eerste Wereldoorlog, samengest. en ingel. door Rob Kammelaar, Jacques Sicking en Menno Wielinga. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar, [2004]. – 367 p. ISBN 90-38-80-020-7. € 22,50.

Bij de literaire productie ten tijde van de Eerste Wereldoorlog zal menigeen direkt denken aan de Engelse *trench poets* Owen en Sassoon. Zulke grote namen liggen niet voor het oprapen voor het Nederlandse taalgebied. Überhaupt is er weinig bekend over literaire activiteiten met betrekking tot de 'Grote Oorlog'. Omdat Nederland in de periode 1914-1918 'neutraal' bleef en er geen gevechtshandelingen plaatsvonden, ligt een dergelijke weerslag misschien ook niet voor de hand. Toch biedt de bloemlezing *Het monster van de oorlog* een verrassend grote hoeveelheid Nederlandstalige gedichten en liederen uit of over de Eerste Wereldoorlog. Hierbij komen namen van bekende literatoren voorbij, als Albert Verwey, Henriëtte Roland Holst en Hendrik Marsman, maar ook beroemde cabaretiërs en artiesten als J.H. Speenhoff en Louis Davids passeerden de revue. En dan zijn er nog anonieme teksten, of werk van volstrekt onbekende auteurs. Dit betreft vooral straatliedjes, die voor een luttel bedrag door onbekende zangers aan de man werden gebracht. De kwaliteit van dergelijke liederen verschilt nogal van die van genoemde dichters. Nu is het de samenstellers van deze bloemlezing ook niet te doen om een esthetisch verantwoorde keuze. Hun selectie van de circa 150 teksten vond plaats op grond van, zoals ze dat zelf noemen, de 'documentaire' waarde ervan. In tien afdelingen met titels als 'Zorgen van alledag' en 'Soldatenleven in Nederland' wordt duidelijk dat de Eerste Wereldoorlog bepaald niet ongemerkt is gepasseerd. De oorlog werd flink gevoeld door een eindeloze stroom vluchtelingen en de daarbij horende irritatie, de beperkingen op het gebied van voedsel en brandstof, de mobilisatie met als gevolg de ontwrichting van bestaande gezinnen door de langdurige afwezigheid van kostwinners, enzovoorts.

De teksten zijn uit een keur van bronnen afkomstig: tijdschriften, dichtbundels, pamfletten, liedblaadjes, bloemlezingen en wat de samenstellers maar konden vinden. Per lied of gedicht staat aangegeven wat de bron is, en indien nodig is er annotatie en commentaar. Dit commentaar is niet altijd even nodig of compleet. Zo wordt bij het lied 'Achter in het stille klooster' – een tranentrekker over een moeder die haar zoon komt opzoeken in het hospitaal, waar hij al overleden blijkt te zijn aan zijn verwondingen ('beide

benen afgeschoten') – vooral ingegaan op de vertolking van de Zangeres Zonder Naam. Even daargelaten dat dit lied afkomstig is uit de Frans-Duitse Oorlog (1870-1871) en dus helemaal niet opgenomen had moeten worden, had daar beter kunnen staan dat dit lied een vertaling is van het Duitse 'Leise tönt die Abendglocke'. Aardig is dat dergelijke correcties op de website <http://www.wereldoorlog1418.nl/> worden bijgehouden. Voor wie de smaak te pakken heeft, biedt deze site bovendien nog veel meer teksten.

Martine de Bruin

Georges de Schutter e.a., *Morfologische atlas van de Nederlandse dialecten, dl. 1.* Amsterdam: Meertens Instituut, KNAW - Amsterdam Universiteits Press, 2005. – 94 pp. ISBN 90-53-56-695-3

De MAND (Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten) staat naast de recent verschenen SAND (Syntactische Atlas etc.) en FAND (Fonologische Atlas etc.). Deze drie dialectatlassen bevatten een geweldige hoeveelheid taalkundige informatie omtrent de Nederlandse dialecten aan het eind van de twintigste eeuw. Onderwerp van de MAND is de variatie die in de Nederlandse dialecten kan worden aangetroffen in de woordvorming. Dit eerste deel van de MAND behandelt drie morfologische processen: de vorming van meervouden, de vorming van diminutieven en de verschillen in morfologisch geslacht van nomina zoals die onder andere zichtbaar worden in de zogenaamde adnominale flexie (*het groen-e huis* etc.). Het eerste deel bestaat uit twee banden: de daadwerkelijke atlas met de verspreidingskaarten en het commentaar bij die kaarten.

Als we door de atlas bladeren blijkt ogenblikkelijk welke enorme schat aan gegevens de MAND representeert. Er zijn gegevens verzameld in niet minder dan 613 verschillende meetpunten (het zogenaamde Goeman – Taeldeman – Van Reenen-project) en van elk onderzocht woordvormingsproces zijn een grote groep woorden vertegenwoordigd waardoor een uitermate gedetailleerd beeld per woordvormingsproces mogelijk wordt. Om een willekeurig voorbeeld te nemen: er is een kaart (2.7.1.3) van de diminutief-vormen van het woord *plooi*. Dat woord kent 21 verschillende vormen voor het diminutief. We leren verder dat in 100 meetpunten het suffix *-t(s)je* gebruikt wordt, maar in 316 meetpunten vinden we het suffix *-ke*. Verder zijn er voorkomens van *-chi*, *-(t)sji* en enkele veel minder frequente vormen. De lezer kan dan verder aan de hand van de kaartbeelden goed zien welke vorm waar gebezigd wordt. Vaak ge-

ven de kaarten ook nog informatie over eventuele stamvariatie. Zo geeft de kaart van het diminutief van *vis* (2.7.1.4) 304 meetpunten voor het suffix *-ke* (*viske*) en bovendien 15 meetpunten voor *-ke*, maar met de stam *vissel* (*visselke*). De atlas bevat 174 van dergelijke kaarten en is daarmee ongetwijfeld uniek in zijn veelheid aan gegevens en gedetailleerdheid van de in kaart gebrachte variatie.

In de commentaren is gekozen voor een historisch-taalkundige benadering van de dialectvariatie. Men poogt de oorsprong van de huidige taalvariatie te achterhalen en terug te voeren op vormen uit (veel) oudere taalstadia. Dat wil zeggen, vormen worden verklaard doordat ze 'teruggaan op' oudere vormen. Daarbij komt veel speculatie kijken en men wil de interpretatie dan ook niet *a priori* in de kaartbeelden stoppen; eerder moeten de kaartbeelden juist de interpretatie voeden. Het idee lijkt te zijn dat historische verwantschappen gereconstrueerd kunnen worden met de kaartbeelden in de hand. Het helderst wordt dit verwoord in de inleiding op het hoofdstuk over diminutievorming: '[...] Wij zullen dan ook streven naar een systematisch overzicht van de mogelijkheden [van historische afleiding, JD], waarbij speculaties over de historische evolutie principieel vermeden worden. Zulke speculaties kunnen in het beste geval gevoed worden door het materiaal dat in onze kaarten verwerkt wordt, ze mogen de interpretatie van die kaartbeelden niet van voren af aan bepalen.' In de commentaren bij de kaartbeelden krijgt die methodologie verder gestalte. De meervoudsvorming is in beeld gebracht middels 44 kaarten die van evenzovele nomina de variatie geven in de stamvorm en de suffixkeuze. De eerste van die kaarten laat het meervoud van het nomen *beer* zien. In het commentaar lezen we: 'Het substantief *beer* 'roofdier' gaat terug op een Oudgermaanse mannelijke <n>-stam. Dat impliceert dat in het enkelvoud geen sjwa te verwachten valt [...] en in het meervoud in het hele taalgebied <e(n)>.' (p. 14). Vervolgens concluderen de auteurs in hoeverre de verwachtingen opgesteld op grond van de historische oorsprong van het woord uitkomen. Dit stramien is in alle commentaren op de kaarten zichtbaar.

Het is mijns inziens jammer dat die puur historische benadering en interpretatie niet toegankelijk gemaakt is voor de niet-historische taalkundige. De tekst is geschreven voor mensen met een historisch-taalkundige achtergrond. Tevergeefs zoekt de lezer naar een uitleg van het begrip <n>-stam, of een uitleg waarom bij een dergelijke stam de verwachtingen horen die de auteurs eraan toeschrijven. Dat maakt de commentaren voor de niet-gespecialiseerde lezer op zijn minst